

Izveštaj sa analizom podataka
istraživanja kršenja prava etničkih grupa u Somboru
-problem vidljivog i nevidljivog nasilja-

Teorijski okvir

Da bismo mogli govoriti o temi kojom se bavi Somborski edukativni centar uz finansijsku podršku Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice treba da se osvrnemo na probleme koji su zahvaćeni projektom u celini i samim istraživanjem u specifičnom kontekstu zajednice kao jedna od aktivnosti u okviru projekta.

Grad Sombor je etnički izrazito šarolik - u njemu je registrovana čak 21. nacionalna pripadnost. Prema popisu iz 2002. godine, od ukupnog broja stanovnika, 59.799 (61,48%) se izjasnilo da je srpske nacionalnosti, 12.386 mađarske (12,73%), 8.106 hrvatske (8,33%), 2.730 bunjevačke (2,81%), 926 crnogorske, 5.098 jugoslovenske, 100 albanske, 30 bošnjačke, 32 bugarske, 42 goranske, 167 makedonske i 94 muslimanske nacionalnosti, ali su registrovani i Nemci (339), Romi (415), Rumuni (250), Rusini (75), Slovaci (117), Slovenci (81), Ukrajinci (27) i Česi (16).

Sombor je i multikonfesionalan grad - preovladava hrišćanska religija pravoslavne veroispovesti (61,31%), sledi hrišćanstvo katoličke veroispovesti (28,07%), dok je protestantska veroispovest zastupljena sa 0,49%. Procenat u visini 10,13 čine druge veroispovesti i lica koja verski nisu opredeljena. Treba imati u vidu da su popisom iz 2011. godine promene na demografskoj slici opštine očekivane kao i da se moraju sačekati konačni rezultati istog.

U vreme kada se radi na evropskim integracijama i na političko-izbornim promenama, važno je ispitati efikasnost prevencije (i svakako doprineti poboljšanju iste) i eventualne pojave kršenja ljudskih prava sa naglaskom na manjinska, jer je upravo mogućnost ostvarivanja ovih prava pokazatelj skladnog suživota i tolerancije u višetetničkoj lokalnoj zajednici kakva je Sombor.

Problem je što uprkos dugoj tradiciji miroljubivog suživota brojnih narodnosti i veroispovesti, Sombor povremeno uznemire pojave fašističkih i rasističkih grafita ili izrazito nacionalističke akcije uperene protiv pripadnika/ca drugih naroda, veroispovesti ili ideologija (poput rušenja jevrejskih spomenika u Stapar, promocije kupovine "nealbanskog hleba" pred pekarama, paljenje trafike čiji je vlasnik goranske etničke pripadnosti od strane maloletnog izgrednika, pevanje uvredljivih navijačkih pesama na račun građana drugačije etničke pripadnosti i veroispovesti, rušenja spomenika poginulim partizanima u Gradskom parku, grafiti mržnje u romskom naselju i sl.).

Kao primer navodimo izveštaj sa informativnog sajta www.soinfo.org: "...jedva da je prošlo dve sedmice od iscrtavanja kukastog krsta na zgradi Jevrejske opštine u Somboru, a novi grafit mržnje je osvanuo na fasadi. Poruka je sada „jasnija”: Six million more, u prevodu: još šest miliona,

sve u pratnji dva kukasta krsta. Ovoga puta grafitom je išaran i automobil koji je parkiran ispred zgrade Jevrejske opštine: na njega je nacrtana prekrížena Davidova zvezda i tekst: „Death to Zog“. Kako smo saznali, nedeljna noć nije prošla bez grafita ni u naselju kod malog katoličkog groblja u kojem mahom žive Romi: tamo su ispisani grafiti sa antiromskim porukama! Policija je u oba slučaja izvršila uviđaj, a u Jevrejskoj opštini izražavaju zabrinutost i razočarenje zbog ovakvih pojava u Somboru, gradu koji se diči svojom nacionalnom šarolikošću i tolerancijom (<http://www.soinfo.org/vesti/vest/8661/1/Jevrejska-opstina-ponovo-meta/>)."

U nastavku navodimo još neke linkove preko koji svedoče o kršenju ljudskih i manjinskih prava u Somboru u protekle sve godine

http://www.rtv.rs/sr_lat/hronika/zapaljen-kiosk-goranac-u-somboru_189959.html

<http://www.youtube.com/watch?v=0jQc9JuPxXo>

<http://www.youtube.com/watch?v=gHBfEs36kmE&feature=related>

DIOKNO pristup je preventivni pristup i prvi put primenjen na teritoriji grada Sombora od strane Somborskog edukativnog centra. DIOKNO pristup je pre toga bio implementiran od strane Centra za omladinski rad iz Novog Sada na teritorijama gradova Novog Sada, Temerina i Prijepolja i pokazao se više nego uspešan. Za više informacija možete se obavestiti o tome na www.czor.org.

DIOKNO pristup međunarodnog prava ljudskih prava konkretno podrazumeva dostupnost "alata", znanja i informacija nosiocima prava u lokalnim zajednicama kako bi mogli da preveniraju bilo kakvo kršenje prava tako što će istražiti i javno zagovarati i lobirati kod nosioca odgovornosti i "forces at work" da bi cela zajednica bila informisana o potencijalnim problemima, kao i za menjanje postojeće legoslative ili dokumenata u kome učestvuju svi akteri ovog pristupa (F@W, nosioci prava i nosioci odgovornosti. Ova podela je sociološkog tipa i bazirana je na osnovu poluge moći donošenja odluka, vršenje pritiska na te odluke kao i na ciljne grupe kome su odluke namenjene). O autorki ovog pristupa možete se informisati detaljnije na: http://www.ichrp.org/files/papers/18/107_-_The_Philippines_-_Business_and_Human_Rights_Diokno__Maria_Socorro__2000.pdf.

U prethodne dve godine učestali su medijski izveštaji o prisustnosti nasilja u Somboru kao lokalnoj zajednici koji postaju zabrinjavajući za sve građane/ke opštine. Neki od njih su targetovani i dati kao argument za odobrenje projekta i što je najinteresantnije, sami učesnici/ce projekta su prepoznali isti problem uz više njih koji se mogu naći u drugim opštinama širom Srbije, a navedeni su u izveštajima za 2009. i 2010. godinu Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji i Beogradskog centra za ljudska prava koji se, za sada, najviše bave od organizacija civilnog društva izveštavanjem, monitoringom i edukacijom stanovništva o statusu međunarodnog prava ljudskih prava u Srbiji.

Istraživanja koja se koriste u DIOKNO pristupu su većinom kvalitativnog tipa, ali zbog prirode samog pristupa može se koristiti i kvantitativno uz odgovarajući opseg uzorka, problema i predmeta istraživanja. Sa tim u vezi, koristi se i odgovarajući istraživački metod (ili metode),

instrument i izvori tj. razlozi pre svega zašto se koristi baš ovaj pristup. Kada se argumentuje sa istraživanjem, korisnici DIOKNO pristupa sprovode mere za lobiranje i javno zagovaranje uz podjednako učestvovanje svih aktera u celom procesu promene. Kao takav, DIOKNO pristup može predstavljati i rizik u lokalnoj zajednici kako za implementatore, tako i za učesnike u procesu, a najviše za ugrožene grupe- nosioce prava. Treba napomenuti da DIOKNO pruža multiperspektivnost u krajnjim rezultatima i da se ne vrednuje dobrim/lošim neka pozicija koju akteri u svojim odgovorima imaju. Sa tim, DIOKNO se najviše koristi pri akcionim ili pilot-istraživanjima koje služe kao platforma za neka veća i dubinskija istraživanja. Naspram tradicionalnog pristupa koji podrazumeva samo korišćenje pravnih lekova na nacionalnom i međunarodnom nivou za slučaj kršenja ljudskih prava (uz sporost sudske administracije, neprimenjivosti zakona od strane države i preduge sudske procesualnosti slučaja), DIOKNO je, kao što smo već napomenuli, preventivan i radi se kada se oseća da problem kršenja postoji u lokalnoj zajednici, a još nije dobio globalniju i širu dimenziju posledica koje se javljaju. Pri tom, DIOKNO mora da poštuje etiku socijalnih istraživanja i da se rezultati ne uzimaju "zdravo za gotovo" već se daje samo prvi presek trenutnog stanja ljudskih prava koje su u vremenu i prostoru menja, kao što se može i opovrgnuti ili potvrditi. Najčešće se javno, pri prikazivanju rezultata, ne imenuju nosioci prava zbog veličine lokalne zajednice gde su međiljudski odnosi prisniji sa rizikom i strahom da im se uz već postojeće probleme, ne jave novi zbog transparentnosti problema i učesnika nasilja. Sve u svemu, DIOKNO podrazumeva proces i produkt promene koja se javlja u većoj ili manjoj meri. Rezultati ovog istraživanja će se koristiti za reviziju Lokalnog akcionog plana za mlade u narednom periodu njegove primene najviše.

Metodološki okvir

Istraživanje je vršila grupa od 12 učesnika/ica mladih osoba različitog etničkog, obrazovnog i statusnog porekla koje su prošle dvomodularnu edukaciju iz tradicionalnog i DIOKNO pristupa međunarodnog prava ljudskih prava, kao i iz kreiranja metodologije istraživanja koja je sprovedena u periodu od 2 meseca (oktobar i novembar 2011. godine).

Procesom facilitacije i tehnikom "oluje ideja" od strane trenera na edukaciji, učesnici/ce su sami kreirali uzorak koji je stratifikovan u DIOKNO-u (nosioci prava, nosioci odgovornosti i F@W) i na taj način doprineli da se prepoznaju koji su to pojedinačni i potencijalni ispitanici u uzorku.

Istraživanje: kombinovano: eksplorativno, akciono i pilot-istraživanje. Eksplorativno jer se do sada (ili nije poznato) nije istraživala navedena tema sa navedenim pristupom. Akciono istraživanje podrazumeva, uz proveru činjeničnog stanja tj. hipoteza i promenu kod ispitanika/ca tj. njihovo edukovanje i informisanje o temi sa kojom se nisu do sada susretali ili o njoj nisu razmišljali u svakodnevnom životu. Pilot-istraživanje jeste jer se proverava sam pristup, metod i instrument na malom uzorku u određenom kontekstu za neko buduće dubinsko istraživanje.

Problem: prisutnost vidljivog i nevidljivog nasilja nad etničkim grupama. U tom slučaju ljudska prava koja se krše su: prava na život, slobodu i misli, savesti i veroispovesti.

Cilj: ispitati konkretan problem kršenja ljudskih prava etničkih grupa u Somboru.

Hipoteze:

1. Nosioци prava (pripadnici/ce etničkih grupa) doživljavaju opisan problem.
2. Nosioци odgovornosti ne reaguju kada nastane navedeni problem.
3. F@W reaguju na navedeni problem.

Uzorak: prigodan, namerni (sa tim u vezi se, radi relevantnih podataka i rezultata formira hipotetički okvir sa preporukama ranijih socijalnih pilot-istraživanja. Konsultovati navedenu literaturu: Vojin Milić *Sociološki metod* iz 1965. godine u Nolitovom izdanju, Beograd i *Sociološki rečnik*, uredili Aljoša Mimica i Marija Bogdanović, Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva Beograd). Ukupan broj ispitanika/ca su 42, po 14 u svakoj grupi aktera. Polna struktura je neujednačena i može se tumačiti različito: kod nosioca prava Ž je 11, M je 3, kod nosioca odgovornosti je Ž je 5, M 9, a kod F@W je Ž 8, a M 6. Prosečan uzrast se isto može tumačiti različito: nosioци prava 31,86; nosioци odgovornost 42,64, a F@W 36,72.

Metod: narativni koji podrazumeva jasnu strukturisanost i targetiranje aktera u slučaju koji se istražuje. Potekao je iz anglo-saksonske sociologije, posebno iz istraživanja bajki u kome se jasno vidi ko su glavni akteri, kada se desilo, šta je glavna fabula (tema) i slično). Najčeci doprinos ovog metoda jeste što se uz "životnost" priča ispitanika/ca mogu ukazati i do tada neznani problemi ili nove društvene pojave. Najveći nedostatak jeste što se graniči sa novinarskim izveštajima koji su skloni subjektivizmu i podobnijim zloupotrebama rezultata. Sada se mogućnost subjektivizma smanjuje angažovanjem nezavisnog spoljnog stručnog lica koje nije iz konteksta koji se istražuje.

Tehnika: narativni intervju kao tehnika za istraživanje licem u lice jeste personalizovana tehnika u svim slučajevima kvalitativnih istraživanja za detekciju uzroka problema.

Instrument: vodič sa pitanjima otvorenog tipa kojih može biti okvirno od 5-10, no uz potrebe istraživanja broj pitanja može biti i veći, jer istraživač putem odgovora facilitira potpitanja do adekvatnog odgovora na samo pitanje ili uzrok pojave koja se istražuje.

Obrada i analiza podataka: putem narativne rešetke i apstrakcione analize i sinteze. Rešetka podrazumeva nepristrasnu analizu pojedinačnih zaključaka koji se sumacijom iz odgovora mogu doneti bez lične interpretacije i tumačenja već uz poštovanje jezičkih, pravopisnih i kontekstualnih razlika koje se mogu javiti. Stavljanjem u fascikle se vodiči razvrstavaju i obeležavanjem u bojama se odgovori analiziraju i stavljaju u krajnji zaključak pomoću kvalitativne skale "u najvećoj meri, većina, polovično, u manjoj meri, nimalo". Ova skala (koja predstavlja tip izmenjene Likertove skale) u kvalitativnim istraživanjima zamenjuje brojčanu radi lakšeg razvrstavanja odgovora i tumačenja rezultata.

Prikazivanje podataka: se vrši putem narativnog izveštaja koji se pohranjuje, arhivira i biva dostupan javnosti radi evaluacije i naučne provere.

Rezultati istraživanja:

Da bismo pružili presek odgovora, razvrstaćemo ih po akterima:

NOSIOCI PRAVA:

Nosioci prava u ovom istraživanju navode da pod pojmom "kršenje ljudskih prava" podrazumevaju u najvećoj meri kršenje prava na život: od vređanja, omalovažavanja i upotrebe fizičke sile na drugo ljudsko biće. U manjoj meri se spominju posebna prava, kao što je pravo na obrazovanje, rad, seksualnu orijentaciju, slobodu i upotrebu jezika i verskih obreda. Pod pojmom "kršenje etničkih prava" u najvećoj meri podrazumevaju sve oblike diskriminacije: prostorne, jezičke, imovinske i kulturne pa do javnog vređanja i omalovažavanja. U najvećoj meri, ispitanici/ce su delimično upoznati sa slučajevima vidljivog i nevidljivog nasilja dok se u manjoj meri navode i lični primeri nasilja. To je potvrđeno i odgovorom na sledeće pitanje "da li su imali iskustvo vidljivog i nevidljivog nasilja nad etničkom grupom u Sombrou" gde ih je šestoro odgovorilo potvrdno a osmoro odrično. U sledećem razmatranju šta se dogodilo u slučaju nasilja, ispitanici/ce su u najvećoj meri odgovorili da je došlo do verbalnog izražavanja netrpeljivosti i neposrednog maltretiranja, a prava koja su ugrožena po njihovom mišljenju su pravo na život, slobodu kretanja i imovinska prava. Odgovori na pitanje "ko su bili vršioci nasilja" su u najvećoj meri neodređeni, a u manjoj meri su navedene osobe iz neposrednog okruženja i iz medija. "Kojoj etničkoj grupi je pripadala žrtva?" je sledeće pitanje i na njega je odgovoreno mešovito: od mađarske, romske, albanske, jevrejske i srpske. Ulice u neposrednom okruženju kao i poznati prostori u lokalnoj zajednici u kojima se kreću ispitanici/ce su navedeni kao mesta u kome se ovi slučajevi događaju. Razloge koji dovode do pojave ovog problema u lokalnoj zajednici ispitanici/ce navode u najvećoj meri: neinformisanost i postojanje predrasuda na kojima treba raditi da se suzbiju. Policija, ombudsman i nadležna republička ministarstva se navode kao mesta u kome bi se obratili ispitanici/ce u slučajevima nasilja. U manjoj meri su odgovori bili "ne znam". U najvećoj meri ispitanici/ce poznaju osobu/e nad kojima je izvršeno nasilje, dok u nešto manjoj meri ne poznaju lično ali su čuli od poznanika/ca i iz medijskih izveštavanja. Na pitanje "da li kao pojedinac/ka možete doprineti rešavanju ovog problema" u najvećoj meri je naveden odričan odgovor, a u manjoj meri potvrđan s tim da se stavi akcenat da postoje nadležne institucije koje mogu da urade nešto po tom pitanju. Na pitanje "šta država može da učini po tom pitanju" u najvećoj meri je navedena dosledna primena zakona i edukacija ljudi. U manjoj meri su navedeni bolja zaštita i savetovanje žrtava nasilja, kao i da se više radi na prevenciji nego na intervenciji.

NOSIOCI ODGOVORNOSTI:

Nosioci odgovornosti su upoznati u većoj meri sa pravima etničkih grupa zbog prirode posla koji obavljaju i čine koliko mogu da se status etničkih grupa, po njihovim rečima, poboljša ukoliko nastane problem. U manjoj meri nisu upoznati jer nije u nadležnosti njihove institucije, ali se na ličnom nivou zalažu da ne dođe do diskriminisanja etničkih grupa. U najvećoj meri (njih 8) je potvrdno odgovorilo na pitanje da li poznaju neke oblike vidljivog i nevidljivog nasilja nad nekom etničkom grupom sa primerima, dok u manjoj meri su naveli da poznaju, ali se nisu lično susreli sa

nekim primerom. Vremenski okvir koji navode ispitanici kada su se ti slučajevi desili jesu od 2008. godine do pre nekoliko meseci. Mesto gde se slučaj koje znaju desio jeste teritorija Sombora u najvećoj meri (jevreska opština i romski deo), a u manjoj meri nisu znali tačno da navedu. U najvećoj meri akteri slučaja koje ispitanici/ce navode su mlade osobe ili kao počinitelji ili kao žrtve, a u manjoj meri ne znaju da navedu aktere. Kao izvore informacija o tim slučajevima ispitanici/ce navode u najvećoj meri medije, a u manjoj ljude iz neposrednog okruženja (kolege, prijatelje i poznanike). U većini slučajeva postoje mehanizmi u nadležnosti institucije iz koje dolaze za regulisanje slučajeva nasilja, a ako ne postoje onda se obraćaju odgovarajućim institucijama koje te mehanizme i postupke znaju. U konkretnim slučajevima nasilja u najvećoj meri su intervenisali tj. su reagovali kada se slučaj nasilja već desio, a kao što je navedeno i u prethodnom pitanju, prosledili su slučaj odgovornim institucijama. Na pitanje "da li postoji evidencija o slučajevima vidljivog ili nevidljivog nasilja nad etničkim grupama u Somboru, od strane institucije koju predstavljate?" odgovori su raspoređeni pola-pola u korist potvrđivanja tj. odričnog odgovora.

FORCES AT WORK

Ispitanici iz ove grupe navode u većoj meri da je prisutno više nevidljivo nego vidljivo nasilje i teško se detektuje. Po njihovom mišljenju se najviše vrši nasilje nad romskom i jevrejskom etničkom grupom dok su u manjoj meri navedene etničke grupe Albanaca i Mađara. Kao preventivne mere, ispitanici/ce iz ove grupe navode u najvećoj meri edukacije i akcije, pa vršenje odgovarajućeg pritiska na lokalnu zajednicu, informisanje građanstva i lično reagovanje. Kao najveću ulogu u tim slučajevima navode edukovanje i informisanje javnosti, a većina ih navodi potvrđan odgovor na pitanje "postoji li primer nevidljivog/vidljivog nasilja sa kojim ste se susreli?". Vremenski okvir koji navode se prostire od pre petnaest godina do pre nekoliko meseci. Mere koje su preduzeli u najvećoj meri su lična intervencija, edukacija i informisanje. Kao razloge zašto ovi problemi nastaju u najvećoj meri se navode neznanje i neinformisanost, u manjoj meri se navode loše zakonodavstvo i kriza u društvu. Po njihovom mišljenju, uticaj države je jako važan u slučajevima vidljivog/nevidljivog nasilja, ali u najvećoj meri se navodi da se naglasak stavlja više na intervenciju nego na prevenciju. Po njihovom mišljenju takođe uticaj države bi trebao biti mnogo veći ako ne i presudan, pogotovo u reformama zakonodavstva, bržem i adekvatnijem procesuiranju slučajeva i organizovanju edukacija za građanstvo.

Tumačenje rezultata:

Ne bi trebalo zaboraviti da zbog društveno poželjnih odgovora može doći do subjektivnosti samih ispitanika, zbog lične zaštite, pozicije i konteksta u kojem žive. Ono na šta se takođe mora obratiti pažnja da se slučajevi nasilja u svakodnevnom životu mogu izdvajati naspram onih koji se pojavljuju u sredstvima javnog informisanja i da se na taj način može kreirati nivo informisanosti kod građana/ki, tako da se generalizacija u ovom slučaju ne može vršiti na širu sliku lokalne zajednice, a kamoli okruga, regiona ili područja.

Prva hipoteza se u većoj meri može potvrditi da nosioci prava doživljavaju neki oblik vidljivog/nevidljivog nasilja, kako lično tako i u neposrednom okruženju, ako se nije doživelo na

ličnom nivou. Druga hipoteza se ne može u većoj meri potvrditi jer postoje mehanizmi za reagovanje na slučaj vildjivog/nevidljivog nasilja ili se slučaj prosleđuje nadležnoj instituciji, dok treća hipoteza se u najvećoj meri može potvrditi zbog prirode položaja F@ W kao nezavisne poluge građanstva u lokalnoj zajednici.

NAPOMENA: neophodno je veće i obimnije istraživanje da bi se donele adekvatne generalizacije na temu nasilja u Somboru.

Preporuke i zaključci:

-neophodno je podizanje svesnosti uloge pojedinaca/ki u slučajevima nasilja u lokalnoj zajednici i to pomoću:

1. veće participacije nosioca prava u procesima odlučivanja za legislativu,
2. organizovanje edukativnih programa za slučajeve prevencije nasilja,
3. organizovanje akcija, tribina i konferencija,
4. dosledna primena postojećih zakona i poštovanje Ustava RS,
5. vremensko skraćivanje sudskih procesa,
6. zaštita i savetovanje žrtava nasilja,
7. podrška porodici i prijateljima žrtava nasilja,
8. edukacija svih, ne samo pojedinih etničkih grupa, iz transformacije konflikata, ljudskih prava, poštovanja različitosti i tolerancije,
9. adekvatno kažnjavanje počinioca nasilja,
10. poboljšanje položaja ugroženih etničkih grupa,
11. podrška projekata i naučnih istraživanja na ovu temu i
12. senzitivizacija nosioca odgovornosti na ovu temu.